

שיטת רש"י בנזיר שעירב ביין
יוסף כ"ץ
אנשי חסד לינדין ניו ג'רזי

אי היא קידושא ואבדלתא מושבע ועומד
מהר סיני הוא - דקדוש היום דאורייתא
ואיך תחול עליו נזירות וקשה דאדרבה להכי
איצטריך קרא מיותר לומר דחייל עליה
נזירות ועוד קשה מאי משני בתר הכי כגון
שנשבע לשתות וחזר ונדר בנזיר דאתיא
נזירות וחייל אשבעה מ"מ תקשי לו הרי
מושבע ועומד מהר סיני כלומר דאין מושבע
ועומד גדול מזה שנשבע לשתות ועוד קשה
דקדוש היום לאו דאורייתא הוא דנהי נמי
דכתיב זכור ודרשינן זוכרהו על היין
אסמכתא הוא לכ"נ לר"ת דגרסינן בתמיה
וכי מושבע ועומד מהר סיני כלומר ל"ל קרא
מיותר לאסור יין מצוה וכי מושבע וכו' דנהי
דקידוש היום דאורייתא על היין לאו
דאורייתא דזוכרהו על היין אסמכתא
והשתא משני כגון שנשבע לשתות וקמ"ל
קרא יתירא דחייל עליה אע"ג שנשבע
לשתות:

המפרש³ חולק ומסביר שהגמ' באמת חושבת
שלא יתכן להשבע על יין של קידוש, כי הוא
כבר מושבע ועומד מהר סיני. וכן כתוב בספר
הפרדס בשם רש"י.

והרי מושבע ועומד עליו מהר סיני הוא -
דכתיב זכור את יום השבת לקדשו זוכרהו על
היין אין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל
כו' (פסחים דף קו) וק"ל דנשבע לבטל את
המצוה פטור דלא אתיא שבעה ומבטלה
מצוה וא"ת⁴ הא תנן (נדרים דף טז). שבעות
דף כה). חומר בנדרים מבשבעות שכן הנדר
חל על דבר מצוה כדבר הרשות דאיש כי ידור
נדר לה' כתיב אפילו במידי דלה' נמי לא
קשיא דהא לא הוי אלא כגון דאמר ישיבת
סוכה עלי דאוסר אותה עליו ואין מאכילין
את האדם דבר האסור לו אבל אם אמר
קונם שלא אשב בסוכה אין בדבריו כלום
והכי מסקינן לה בנדרים בפרק ואלו מותרין
(נדרים דף טז):⁵

כתוב בגמ' (נזיר ג: -ד.)
תנ"י "הריני נזיר מן החרצנים" ו"מן הגגים"
ו"מן התגלחת" ו"מן הטומאה" — הרי זה
נזיר, וכל דקדוקי נזירות עליו. גמ' מתניתין
דלא קרבי שמעון. דתנא, רבי שמעון אומר:
אינו חייב עד שידור מכולם. ורבנן אמרי:
אפילו לא נזר אלא בחד מנהון — הוי נזיר.
מאי טעמא דרבי שמעון — אמר קרא: "מפל
אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג".
ורבנן, מאי טעמא — אמר קרא: "מיין ושכר
נזיר". ורבי שמעון נמי, הקתיב: "מיין ושכר
נזיר"! ההוא מיבעי ליה — לאסור יין מצוה
ק"ל הרשות. מאי היא — קדושתא
ואבדלתא?
(ד' א')

הרי מושבע ועומד עליו מהר סיני! אלא פי
הא דאמר רבא "שבעה שאשתה", ונזיר
ואמר: "הריני נזיר" — אתיא נזירות חיילא
על שבעה. ורבנן נמי, הא מיבעי ליה לאסור
יין מצוה ק"ל רשות! אם כן, לימא קרא
"מיין". מאי "ושכר"? שמעת מינה תרתי.

מבואר שח' ר' שמעון וחכמים לגבי נזירות
לחצאים. האם חל נזירות כשהנודר קיבל
עליו רק חלק מאיסור נזירות? לפי ר' שמעון
נזירות כזאת לא חלה, ולפי חכמים אפי' נדר
מאחד מהאיסורים, חלה עליו הנזירות.
בשו"ט של הגמ' יוצא שלר' שמעון צריך
דרשה מיוחדת ימין ושכר יזירי ללמד שיש
איסור לנזיר לשתות מיין של מצוה. לאחר
מכן הגמ' מנסה להבהיר מהי יין של מצוה,
ונח' המפרש ותוס' בפ"י הסוגיא.

לפי תוס' הגמ' שואלת שאלה רטורית, וכי
יעלה על הדעת שייך של קידוש והבדלה נחשב
יין של מצוה? וכי אפשר שהוא מושבע ועומד
מסיני¹? אלה פשוט להתוס' שקידוש על היין
הוא רק מדרבנן.²

אברהם גרוסמן טוען שרש"י השלים את חיבורו על
כל הש"ס, אבל הכתבי יד נאבדו. ע"י פירושי הריב"ן
ופירושי וורמייזא (סוף) י. נ. אפשטיין, תרביץ, כרך
ד', חוברת ב'ג' (טבת-ניסן תרצ"ג),
⁴ השימוש במילים "וא"ת' אינו מתאים לרש"י, וזהו
עוד הוכחה שלא מדובר בכתיבה של רש"י עצמו
(אפרים קנרפוגל).
⁵ יתכן שהשיטה של בית מדרשו של רש"י הוא
עיקרי לשיטת רש"י שצריך לשתות מהכוס כדי
שיהיה כוס של ברכה, ותוס' חולקים על הנקודה
הזאת. לפי התוס' יש הבדל יסודי בין קידוש
להבדלה, עיין תוס' רא"ש, ועיין בספר בינה
בספרים סימן ב וארץ הצבי סימן ד

תודה רבה להרב יעקב וולף שליט"א, להר' משה
הרטמן שליט"א להר' אליאב הכהן סילברמן ולרבינו
הרב הגאון ר'דניאל צבי פלדמן שליט"א
¹ לכאורה זהו ראיה חזקה שנזירות הוא שבעה
ואינו נדר, ע"י חידושי הרב שמואל נדרים ד, חידושי
ר' שמעון יהודה ושערי יושר ה"כא, שו"ת מהרי"ט
א נגנד, אבני מילואים כב, צפנת פענח כללי
התורה והמצות ב:לו, תפארת צבי נדרים עמ' 631
² עיין בספר עיונים בהלכה שמביא טז' הגדרות
בראשונים לחיוב קידוש
³ לא ברור מי חיבר את הפירוש על נזיר שכתוב
עליו בגמרות שלנו רש"י. נוהגים ליחסו לריב"ן,
חתנו שלרש"י, אבל יש חולקים על קביעה זו.

יוצא שקידוש על היין הוא מה"ת, ואם נזיר יקבל עליו נזירות, זה לא יכול על יין של קידוש, מכיוון שהוא כבר מושבע ועמוד מהר סיני לקדש על היין.⁶

אבל צ"ע על דבריהם מדברי המשנה בעירובין:

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף כו עמוד ב

משנה. בכל מערבין ומשתתפין - חוץ מן המים ומן המלח. והכל ניקח בכסף מעשר - חוץ מן המים ומן המלח. הנודר מן המזון - מותר (במלח ובמים) + מסורת הש"ס: [במים ובמלח] +. מערבין לנזיר בין ולישראל בתרומה⁷. סומכוס אומר: בחולין. ולכהן בבית הפרס, רבי יהודה אומר: אפילו בין הקברות.

מבואר במשנה שנזיר יכול לעשות עירוב עם יין, כמו שמותר לישראל לערב עם תרומה. והטעם בזה הוא שלמרות שאסור לנזיר לשתות יין ושאסור לישראל לאכול תרומה, יש להם אפשרות להזמין אחרים, ולאורחים יהיה מותר, וזה מספיק לענין עירובין. אבל לפי שיטת המפרש צע"ג, הרי לפי דבריו אדם מושבע מעומד מהר סיני, ואין בכלל איסור על הנזיר לשתות מיין של קידוש. א"כ מה החידוש של המשנה?

יש להציע ג' תירוצים לקושיא זו. התירוץ הראשון הוא שהשיעור שצריך לשתות לקידוש הוא רק רביעית, אבל השיעור של יין לעירוב הוא שתי רביעיות (שו"ע או"ח שפז)⁸.

א"כ המשנה מחדשת שלמרות שהנזיר יכול לשתות רק רביעית אחת, הוא יכול לערב ע"י יין כי הוא יכול לתת את הרביעית השניה לאורח.⁹

תירוץ נוסף ניתן להציע שאם קידש מבעוד יום, כבר יצא ידי חובתו. אך מכ"מ צריך שיהיה לו עירוב בבין בשמשות. נקודה זאת מתבארת ע"פ מה שכתוב בפוסקים, שאין לאכול את העירוב בסעודת הלילה, מחשש שמא יאכלנו בסעודה מבעו"י, ונמצא שאין לו עירוב בביה"ש.¹⁰ א"כ בכה"ג כבר אין לו היתר של יין בבין השמשות, וצריך את החידוש של המשנה להתיר את העירוב הזה. והדברים קצת דחוקים וצ"ע.

ניתן להציע תירוץ שלישי ע"פ דבר רש"י בעירובין. במשנה מבואר שאם אבד העירוב לאחר שנכנס שבת, העירוב כשר:

משנה מסכת עירובין פרק ג משנה ד

נתגלגל חוץ לתחום ונפל עליו גל או נשרף או תרומה ונטמאת מבעוד יום אינו ערוב משחשיכה הרי זה ערוב.

רוב הראשונים הבינו שטעם ההיתר הוא מפני שקנה שבייתה בכניסת השבת¹¹. אבל רש"י חולק ע"ז וכותב 'כבר קנה עירוב בין השמשות, ושבת הואיל והותרה הותרה'¹². ובצפנת פענח (הלך עירובין ו: יב) הבין שיש כאן חומרא לדעת רש"י, שצריך שהעירוב יכול להתקיים למשך כל השבת. לפי"ז חמץ בערב פסח לא יועיל.¹³ (והאחרונים גם דנו

⁶ יש להדגיש שהספר הפרדס מביא את זה בשם רש"י

גם מוצאים אותה שיטה בתוספות הרא"ש מסכת ברכות וז"ל 'ה"ר יוסף קרא היה אומר בשם רבינו קלונימוס איש רומי דנזיר מותר לשתות יין קידוש והבדלה מהך דנזיר שהבאתי ראייה, כי היה מפרש בניחותא מושבע ועומד מהר סיני הוא כלומר מן התורה הוא חייב והיאך יכול לאוסרו עליו, ואינו נראה לר"ת יעו"ש'

⁷ עיין שו"ת הר צבי אורח חיים ב סימן כז לענין מערבין בדמי

⁸ יש דיון האם שתי רביעיות מספיק לפטור משהו במקום ב' סעודות

⁹ צ"ע כמה יין מותר לו לשתות בכה"ג, האם שיעור רביעית מצומצמת, או טעימה בעלמא? יתכן שזה דומה לדין יין של הבדלה ב'בין המצרים', עיין בספרר זכר לאברהם אביגדור סימן נ שמקל לומר הואיל דאשתרי אשתרי, ומותר לשתות את כל הכוס, עיין עוד בשו"ת דברי מלכאל חלק ו סימן ט שמחמיר, עיין קובץ הלכות סימן יט שמתיר מדין 'סעודת מצוה'

¹⁰ צ"ע אם זה תלוי במח' הט"ז והרש"ל?? איפה?? ולא מצאתי מי שדן בקניין שבייתה בזמן תוספת שבת.

¹¹ עי' שו"ע סימן שצד:ב, רמב"ם הל' עירובין ו:יב

¹² עירובין דף לה

¹³ וכעין זה בספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות עירובי חצירות [ה] שאלו לפני מהר"ל סג"ל מתי שאוכל ריפתא דעירוב והשיב מנהגי להניח עירובי חצירות ושתוף מבואות בכל ע"ש וע"ש. ובליל שבת ובשחריתו אני מניחו ללחם משנה תחת הפת שאני בוצע עליו. ואמר דגם בליל שבת יכולין לאוכלו דהא קנה בין השמשות רק חביב עליו להרבות בו מצוה. ושאל לפניו שארי הח"ר משה יפה ז"ל והא אמר גבי עירובי תחומין נתנו באילן מהו. משמע דבעינן ראוי לשתת כולו, ואי רשאי לאוכלו בליל שבת אמאי לא יהא עירוב מדקנה בין השמשות. וא"ל ודאי פת הראוי לכל השבת.

וספר דובב מישרים (א:קלט) מביא ראייה נוספת ע"פ דבר מהרי"ל הנ"ל, שאם אין איסור שבות בביה"ש, למה אסור לערב באילן. מוכרח שצריך גישה לעירוב למשך כל השבת ולא רק בבין בשמשות, עיין בספק חלקת יעקב או"ח סימן קפז, ע"ע שו"ת נודב"י (תניינא) או"ח סימן מ.

לגבי מצה בע"פ, שאסור באכילה אבל מותר
ליתנו לקטן¹⁴). לפי השיטה הזאת דברי
המפרש ורש"י בנוזיר מובנים היטב. שאם
הנוזיר ישתה מהיין לקידוש, שאר היין יאסר,
ויוצא שאין כאן היתר לכל השבת.

לומר שהחלקת יעקב שטוען שיש הבדל בין
העירובין נכון...???

¹⁴ שו"ת משנה הלכות חלק יא סימן שנא. שו"ת
דברי יציב חלק אורח חיים סימן קפח

ויש להקשות על דברי הצפנת פענח מדברי רש"י
בעירובין לב: בין השמשות - **שהיה שעת קניית**
עירוב, וכיון דההיא שעתא מצי שקיל ליה - נמצאת
סעודה הראויה לו באותה שעה, ותו לא איכפת לן,
לא גזרו עליו בין השמשות, דכיון דבין השמשות
ספיקא הוא, ושבות דרבנן הוא - לא גזור, ולקמן
/עירובין/ (לג, א) מפרש מאי רבי ומאי רבנן . אפשר